

חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת עקב

למה המציאות מטרידה אותך?

והיה עקב תשמעון

בפרשתנו, פרשת עקב, אנו ממשיכים להאזין לנאומו של משה רבנו לעם ישראל כהכנה לכניסה לארץ לפני פטירתו. הפרשה פותחת בכך שכאשר עם ישראל יקיים את המצוות, הוא יזכה לברכה גשמית, והצלחה בכיבוש הארץ:

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וַעֲשִׂיתָם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.... כִּי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכַל לְהוֹרִישָׁם. לֹא תִירָא מֵהֶם.... וְגַם אֶת הַצָּרָעָה יִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפְּנֶיךָ.... וְנָשַׁל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֶיךָ מֵעַט מֵעַט לֹא תוּכַל כָּלֵתָם מִהֵרָ פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה. וַיִּתְּנֵם ה' אֱלֹהֶיךָ לַפְּנִיָּה וְהָמָם מֵהוּמָה גְּדֹלָה עַד הַשָּׁמָדָם.

מפסוקים אלו אנו לומדים, שכאשר עם ישראל שומע לדברי ה', ומקיים את המצוות, הוא זוכה לכך שה' נלחם את מלחמותיו, והוא מנצח את אויביו מתוך ניסים גלויים. לאחר מכן, מגיעה האזהרה: השמר לך פן תשפח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפּטיו וחקתיו אשר אנכי מצוה היום.

כאשר עם ישראל לא מקיים את המצוות, הוא גם מייחס לעצמו את ההצלחה במלחמות: וְאִמְרָת בְּלִבְבְּךָ כֹּחִי וְעַצְמִי יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה.

והתוצאה של המצב הזה, מפורשת גם היא: וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעֲדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבֹד תֵּאבְדוּן. פְּגוּזִים אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנִיכֶם פֶּן תֵּאבְדוּן עֲקֵב לֹא תִשְׁמָעוֹן בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם.

עד כאן הכל נראה פשוט. כאשר אנו מקיימים את המצוות, ונאמנים לקשר עם ה', אנו זוכים להצלחה בכיבוש הארץ. ובמידה ואיננו מקיימים את המצוות, ואנו שוכחים את ה', אנו נאבדים מהארץ.

לא בצדקתך

אך משה רבנו ממשיך בדבריו, וכעת אומר דבר מפתיע:

שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתָּה עֲבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לְבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׂמִים. עִם גְּדוֹל וָרֶם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק. וַיִּדְעַתָּ הַיּוֹם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֹבֵר לִפְנֵיךָ אֲשֶׁר אֵל כֻּלָּהּ הוּא יִשְׁמִידֵם וְהוּא יִכְנִיעֵם לִפְנֵיךָ וְהוֹרֶשֶׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מִהָרָא שֶׁאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לָךְ. אֵל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ בַּהֲדוֹף ה' אֱלֹהֶיךָ אֲתֶם מִלִּפְנֵיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֵבִיאֵנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרָשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ. לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיִשָּׁר לִבְבְּךָ אַתָּה בָּא לָרֶשֶׁת אֶת אֶרֶץ כִּי בְרָשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ וְלִמְעַן הַקִּים אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיִּצְחָק. וַיִּדְעַתָּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶת הָאָרֶץ הַשּׁוֹבָה הַזֹּאת לְרֶשֶׁתָּהּ כִּי עִם קִשָּׁה עָרַף אַתָּה.

משה רבנו חוזר ומדגיש, שלושה פסוקים אחד אחרי השני, שלא נחשוב שאנחנו מצליחים במלחמות בגלל שאנחנו צדיקים, בגלל שאנחנו מקיימים את המצוות ונאמנים לקשר עם ה'; אלא רק משום שהקב"ה בחר בך.

אך כאן עולה השאלה: על איזה מצב רוחני של עם ישראל מדובר כעת? הרי אם עם ישראל לא מקיים את המצוות, בוודאי שהוא לא יחשוב שהניצחון הוא בגלל זכויותיו אלא (כמו שראינו לעיל) "כְּחֵי וְעֶצֶם יָדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה". כמו כן, ראינו שכאשר עם ישראל לא מקיים את המצוות הוא לא מנצח במלחמות אלא נאבד מן הארץ. ואם מדובר במצב בו עם ישראל מקיים את המצוות, לא מובן מדוע לא לייחס את ההצלחה לצדקותו של העם. הרי במפורש אמרה התורה שאם נקיים את המצוות נזכה להצלחה, ואם כן מדוע כאשר מגיעה ההצלחה אנו מצווים שלא לייחס אותה לקיום המצוות שלנו?

שלושה מצבים רוחניים

על מנת שנוכל לענות על השאלה הזו, נשים לב למה שמשה רבנו אומר בהמשך הקטע עליו אנחנו מדברים. לאחר שמשה רבנו מדגיש שלא נחשוב שההצלחה בכיבוש הארץ היא "בצדקתך", מפרט משה רבנו את מאורע חטא העגל. ולאחר מכן, מסכם: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". כל מה שהקב"ה מבקש מאיתנו הוא בסך הכל יראת שמים. בספר התניא (פרק מב) מסביר אדמו"ר הזקן שהיראה המתוארת כאן כדבר פשוט היא יראה במדרגה נמוכה, ובלשונו – 'יראה תתאה'.

כעת אנו יכולים להבין יותר את ההבדל בין המצב הרוחני של עם ישראל עליו מדובר בתחילת הפרשה, לגביו נאמר: "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמִרָתָם וְעִשְׂיָתָם אֲתֶם וּשְׁמֵר ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם"; לבין המצב הרוחני עליו מדובר בהמשך, כאשר לגביו נצרך להדגיש ש"לא בְּצִדְקָתְךָ וּבְיִשָּׁר לִבְבְּךָ אַתָּה בָּא לָרֶשֶׁת אֶת אֶרֶץ".

משה רבנו מתאר פה שלושה מצבים רוחניים:

1. בתחילת הפרשה מתואר מצב בו עם ישראל עסוק בקשר עם ה' ובקיום המצוות. עם ישראל לא טרוד בקשיי המציאות, אלא בדבקות שלו בה'. במצב כזה, ככל שדבוקים יותר בה' – כך המציאות עצמה נענית לרצון ה', והיא נהיית חלקה ופשוטה, ללא סיבוכים. וגם כאשר יש קשיים, ניכר שה' הוא הפועל במציאות, והוא הנלחם לישראל על ידי ניסים גלויים. במצב כזה, אין צורך להזהיר את עם ישראל שלא ייחס את ההצלחה לעצמו, כיון שעם ישראל בכלל לא מרגיש שהוא ניצח אתגר קשה במיוחד. במצב זה התחושה של עם ישראל היא שפשוט המציאות עצמה היא חלקה וזורמת עם רצון ה'.

2. לאחר מכן מתוארת ירידה, כאשר עם ישראל שוכח לגמרי את ה' ולא מקיים את המצוות, ומייחס את ההצלחה במלחמה לעצמו בלבד. התוצאה של מצב כזה היא "אֲבָד תֹּאבְדוֹן", איבוד מהארץ.

3. ובהמשך, מדובר על מצב רוחני נוסף. כעת מתואר מצב בו עם ישראל אמנם מקיים את המצוות, שהרי הוא מנצח במלחמה ולא מייחס את ההצלחה לכוחו הגשמי אלא לזכויותיו. ובכל זאת, מדובר על מדרגה נמוכה יותר מהמתואר בתחילת הפרשה, מדרגה של יראה תתאה. במצב זה עם ישראל מקיים את המצוות ושומר על הקשר עם ה', אבל הדבקות שלו בה' כבר פחות חזקה, והוא חש בקשיי המציאות, והתחושה היא שהמציאות היא אתגר קשה שצריך להתאמץ חזק כדי לנצח אותו. במצב זה משה רבנו נצרך להזהיר את עם ישראל שלא לייחס את הניצחון במלחמה לזכויותיו. רק כאשר עם ישראל מרגיש שעליו להתאמץ חזק כדי לשמור על הקשר עם ה' ולקיים את המצוות מול הקשיים שבמציאות, הוא עלול לייחס את ההצלחה למאמץ הרוחני שלו ולמאמץ לנצח במלחמה. אך כאשר עם ישראל דבוק בה' במדרגה עליונה, התחושה הפשוטה היא שהמציאות נענית לרצון ה' בדרך ממילא, ולא ההתאמצות האישית היא שהביאה להצלחה. ולכן במצב זה לא קיימת אצל עם ישראל הנטייה לייחס את ההצלחה למאמץ שלו.

כאשר נתבונן נשים לב שעיקר החידוש שאנו לומדים מהפרשה הוא המצב הראשון המתואר בה. באופן פשוט, היינו חושבים שיש רק את שני המצבים האחרונים: או שאנחנו לא מקיימים את רצון ה' בכלל, או שאנחנו מקיימים את רצון ה' מתוך מאמץ אישי גדול. אבל משה רבנו מחדש לנו בפרשה שיש מצב שלישי, שהוא גם הנעלה ביותר, של דבקות בה' בצורה מוחלטת כאשר כתוצאה מכך המציאות נהיית חלקה ופשוטה ונענית לרצון ה' בדרך ממילא.

אין עושין רצונו של מקום

הדבר דומה למה שחז"ל אומרים על פרשת 'והיה אם שמוע' המופיעה בהמשך הפרשה. בפרשה זו מבואר שכאשר עם ישראל מקיים את המצוות, הוא יזכה לשפע רב בשדותיו, ויאסוף תבואה רבה ומשובחת. ובכל זאת, חז"ל הסבירו שמדובר כאן על מדרגה נמוכה של עם ישראל.

כך אומרת הגמרא במסכת ברכות (לה ב): **בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר: "ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'". ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר "ואספת דגנך".**

כמובן, פרשת 'והיה אם שמוע' עוסקת במציאות בה עם ישראל שומע למצוות ה', אם נשמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם, ואם כן מדוע פרשה זו מתוארת כמצב בו "אין ישראל עושין רצונו של מקום"?

אלא הכוונה שכאשר עם ישראל מרגיש שעליו להתאמץ בשביל לקיים את רצון ה', וההליכה אחר רצון ה' לא באה לו בטבעיות ובפשטות, זה נקרא "אין עושין רצונו של מקום". הדבר דומה למי שחברו רוצה שיעשה איתו טובה מסוימת, אך במקום לתת לחברו את הטובה בטבעיות ובלב רחב ושמח, הוא מראה לו שעשיית הטובה הזו היא מאמץ רב ומועקה עבורו. במצב כזה החבר מרגיש שרצונו לא התמלא באמת, כי רצונו היה שחברו יעשה לו את הטובה בלב שלם. כך גם בנוגע לרצון ה', רק כאשר עשיית רצון ה' מגיעה מתוך נדבת הלב ומתוך רצון פנימי, זהו מילוי רצונו - "עושין רצונו של מקום" - בשלמות.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

